

УДК 656.072

ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ПІЛЬГОВИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ НА ЗАЛІЗНИЧНОМУ ТРАНСПОРТІ УКРАЇНИ

Якименко О.М., економіст Управління Південної залізниці

В статті розглянуті категорії пільгових перевезень на залізничному транспорті та їх вплив на збитковість пасажирських перевезень. Виділено комплекс заходів щодо проведення структурних змін в обліку пільгових перевезень та їх компенсації, з метою зменшення збитковості залізниць від пільгових перевезень.

Ключові слова: пільгові перевезення, залізничний транспорт, компенсація.

Постановка проблеми. Сьогодні залізниці України задовольняють потреби населення в перевезеннях. Але стан промислово - технічної бази залізниць та технологічний рівень перевезень по багатьом параметрам не відповідають зростаючим потребам суспільства і європейським стандартам якості надання транспортних послуг, що в найближчий час може стати перепорою для послідувачого соціально-економічного розвитку як даної галузі, так і держави взагалі.

Залізниці України відповідно до чинного законодавства як законотворчі суб'єкти господарювання безперешкодно надають пільговий та безкоштовний проїзд соціально незахищеним верствам населення. Здійснюючи ці перевезення, залізниці щорічно несуть значні фінансові збитки через неповну компенсацію за пільгові перевезення.

Відсутність компенсаційних виплат за перевезення пільгових категорій громадян ускладнює фінансове становище залізниць і, як наслідок, втрачається можливість своєчасно оновлювати та ремонтувати застарілий і фізично зношений рухомий склад, та забезпечувати безпеку руху на залізницях.

Аналіз останніх досліджень та виділення невирішених частин загальної проблеми. Питанням ефективного забезпечення пасажирських перевезень присвячені роботи багатьох вчених [10, 12]. Однак проблема отримання компенсації за проїзд пільгових категорій громадян ще не вирішена та вимагає детального вивчення. Аспектами цієї проблеми є непряме компенсування за пільгові перевезення з бюджету; неповне компенсування, пов'язане з недофінансуванням відповідних Міністерств та відомств.

Саме тому *метою статті* є вивчення проблем та перспективних напрямків розв'язання цієї ситуації.

Викладення основного матеріалу. До пільгових перевезень належить безплатний проїзд та проїзд зі знижкою вартості проїзду, що надаються відповідно до міжнародних угод, законів України, постанов Кабінету Міністрів України тощо [8].

Знижки на проїзд пасажирів чи перевезення багажу (вантажобагажу) для окремих поїздів, на

окремий період та напрямки, на визначені дати, періоди року, дні тижня, на квиток та плацкарту одразу чи роздільно, на визначені партії багажу чи вантажобагажу залізницею можуть установлюватись окремими наказами Міністерства транспорту та зв'язку [8].

Залізницею здійснюються перевезення пасажирів пільгових категорій фінансування яких проводиться з бюджету, але різними Міністерствами та відомствами:

- студенти та учні ПТУ (Міністерство освіти та науки України);
- діти віком від 6 до 14 років (Міністерство у справах сім'ї дітей та молоді);
- депутати Верховної Ради (Управління справами Верховної Ради України);
- пільгові категорії громадян (облдержадміністрації).

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 05.04.1999 року №541 "Про затвердження Порядку надання пільгового проїзду студентам вищих навчальних закладів 1-4 рівнів акредитації та учням професійно-технічних навчальних закладів у міському і приміському пасажирському транспорті та міжміському автомобільному й залізничному транспорті територією України "залізниця здійснює перевезення студентів та учнів професійно - технічних навчальних закладів державної форми власності, а з 1 січня 2005 року - навчальних закладів всіх форм власності зі знижкою в розмірі 50% вартості проїзду [2]. Кожного року між залізницею та Міністерством освіти та науки України укладається договір, згідно з яким, Міністерство бере на себе зобов'язання здійснювати компенсацію пільгових перевезень студентів та учнів в межах видатків визначених Держбюджетом України. Але ця сума еквівалента вартості пільгових перевезень студентів за 4-5 місяців поточного року.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 28 липня 2004 р. № 976 «Про встановлення пільгового тарифу на перевезення дітей залізничним транспортом «залізниці здійснюють пільгові перевезення у внутрішньому сполученні (у пасажирських вагонах усіх категорій) дітей віком від

шести до чотирнадцяти років у розмірі 75% вартості проїзду дорослого пасажера [3]. Законом України «Про Державний бюджет на 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010 рік» видатки на компенсацію таких витрат не передбачені.

Народні депутати України мають право безплатного проїзду в межах України в усіх поїздах і вагонах формування залізниць України. Проїзд здійснюється за безплатним проїзним документом, який видається квитковою касою при пред'явленні депутатського посвідчення та вкладиша до нього. Компенсація залізниці вартості цих перевезень здійснюється в повній мірі Управлінням справами Верховної Ради згідно виставлених залізницею рахунків[8].

Категорії громадян, які користуються пільгами на залізничному транспорті за рахунок місцевих бюджетів : Герої Радянського Союзу; особи нагороджені орденами Слави трьох ступенів; інваліди Великої Вітчизняної війни 1, 2, 3 груп; супровідник інваліда Великої Вітчизняної війни 1 групи; учасники Великої Вітчизняної війни; батьки і дружини військовослужбовців, які загинули внаслідок поранення, одержаного під час захисту колишнього СРСР або при виконанні інших обов'язків військової служби чи внаслідок захворювання, пов'язаного з перебуванням на фронті; Герої Соціалістичної Праці, Герої України, повні кавалери ордена Трудової Слави; ветерани праці; інваліди війни 1, 2, 3 груп; супровідники інвалідів війни 1 групи; учасники бойових дій та учасники війни; особи на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», діти війни; пенсіонери за віком; постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи - категорії 1; учасники ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС - категорії 2; неповнолітні діти, що потерпіли від аварії і яким встановлена інвалідність, пов'язана з Чорнобильською катастрофою; інваліди, діти-інваліди та особи, які супроводжують інвалідів першої групи або дітей-інвалідів, ветерани військової служби, ветерани органів внутрішніх справ і ветерани державної пожежної охорони; діти - сироти і діти, позбавлені батьківського піклування, що виховуються або навчаються у навчально - виховних та навчальних закладах; жертви нацистських переслідувань; інваліди 1, 2 груп - жертви нацистських переслідувань; супровідники інвалідів 1 групи - жертви нацистських переслідувань (не більше одного супровідника); інваліди 3 групи - жертви нацистських переслідувань; ветерани війни-учасники війни - жертви нацистських переслідувань [8].

Компенсація залізницям цих перевезень здійснюється згідно укладених договорів між залізницею та облдержадміністрацією з урахуванням вимог чинного законодавства України: обласного бюджету на 2010 рік, Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», постанови Кабінету Міністрів України від 04.03.2002

р. №256 «Про затвердження Порядку фінансування видатків місцевих бюджетів на здійснення заходів з виконання державних програм соціального захисту населення за рахунок субвенцій з державного бюджету», постанови Кабінету Міністрів України від 29.01.2003 р. №117 «Про Єдиний автоматизований реєстр осіб, які мають право на пільги», та постанови Кабінету Міністрів України від 16.12.2009 р. №1359 «Про затвердження Порядку розрахунку обсягів компенсаційних виплат за пільгові перевезення залізничним транспортом окремих категорій громадян»[4, 5, 6, 7].

Протягом 2010 року залізницями України виконано пільгових перевезень, замовником яких є обласні держадміністрації, на суму 341,9 млн. грн., отримано компенсації за них 125,78 млн. грн. (36,8%). Перевезено студентів на суму 162,4 млн. грн., отримано компенсацій за них 38,3 млн. грн. (23,6%). Компенсацію в сумі 31,7 млн. грн. за перевезення дітей віком від 6 до 14 років «Укрзалізниця» не отримала зовсім. Загалом здійснено пільгових перевезень на суму 536 млн. грн., отримано компенсацій 164,1 млн. грн. (30,6%) [12]

Згідно з Законом України «Про залізничний транспорт «органи управління залізничним транспортом разом з відповідними місцевими органами державної виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, місцевими представницькими органами вирішують питання експлуатації малодіяльних збиткових залізничних дільниць, станцій, а також залізничних під'їзних колій, що перебувають на балансі залізниць [1].

У разі неприйняття органами місцевого самоврядування або іншими представницькими органами (протягом 6 місяців після звернення залізниці) рішень про компенсацію збитків з місцевих бюджетів або за рахунок підприємств, що обслуговуються цими дільницями, станціями та під'їзними коліями, Укрзалізниця за погодженням з Міністерством транспорту України має право прийняти рішення про закриття малодіяльних збиткових залізничних дільниць, станцій та залізничних під'їзних колій [11]. Але враховуючи потреби населення залізниця не припиняє пільгові перевезення, хоч і потребує більшої уваги зі сторони виконавчої влади. Відомо, що головними причинами збитковості пасажирських перевезень сьогодні залишаються недоотримання компенсацій за перевезення пільгових категорій пасажирів та обмежена тарифна політика (адже низький рівень тарифів не забезпечує покриття витрат). Збитковість пасажирських перевезень в свою чергу, впливає на зменшення розмірів відрахувань залізниць в бюджет податку на прибуток .

Висновок. Зрозуміло, що для виходу з такого стану Україна повинна обрати найбільш дієвий шлях та реально оцінити результати його реалізації.

Необхідно :

1) В зв'язку з тим, що пільги пасажиром надає держава, а не залізниці, продаж квитків всім категоріям, крім дітей, здійснювати за повну вартість.

2) У Законі України «Про Державний бюджет» передбачити для залізничного транспорту суму компенсації за пільгові перевезення дітей, виходячи з статистики минулих років, з урахуванням реальних обсягів перевезень.

3) Переглянути перелік пільгових категорій, розміри та порядок компенсації з бюджету з внесенням змін до постанов Кабінету Міністрів України: від 29.01.2003 р. №117 «Про Єдиний автоматизований реєстр осіб, які мають право на пільги», від 05.04.1999 р. №541 «Про затвердження Порядку надання пільгового проїзду студентам вищих навчальних закладів 1 - 4 рівнів акредитації та учням професійно - технічних навчальних закладів у міському і приміському пасажирському транспорті та міжміському автомобільному й залізничному транспорті території України», постанови Кабінету Міністрів України від 16.12.2009 р. №1359 «Про затвердження Порядку розрахунку обсягів компенсаційних виплат за пільгові перевезення залізничним транспортом окремих категорій громадян».

4) За допомогою впровадження електронних карток, здійснювати виплату цільового фінансування з бюджету категоріям, які потребують отримання компенсації за перевезення. Наприклад, студентам здійснювати компенсацію за перевезення через навчальні заклади, з урахуванням місця проживання. Пенсіонерам перераховувати фіксовану суму з урахуванням розміру пенсії.

Залізничний транспорт є однією із найважливіших інфраструктурних галузей економіки держави, що вимагає його стабільної та ефективної роботи, яка можлива лише при взаємоповазі до потреб держави та залізниць.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України „Про залізничний транспорт” //Відомості Верховної Ради (ВВР), 1996. - N 40, ст. 183.

Аннотація. В статье рассмотрены категории льготных перевозок на железнодорожном транспорте и их влияние на убыточность пассажирских перевозок. Выделен комплекс мероприятий для проведения структурных изменений в учете и их компенсации, с целью уменьшения убыточности железных дорог от льготных перевозок.

Ключевые слова: льготные перевозки, железнодорожный транспорт, компенсация.

Summary. Categories of preferential railway transportation and their influence on unprofitableness of passenger transportations are considered in the article. The complex of actions for carrying out of structural changes in the account and their indemnification, for the purpose of reduction of unprofitableness of the railways from preferential transportations has been developed.

Keywords: preferential transportations, railway transport, indemnification.

2. Постанова кабінету міністрів України від 05.04.1999 р. №541 «Про затвердження Порядку надання пільгового проїзду студентам вищих навчальних закладів 1 - 4 рівнів акредитації та учням професійно-технічних навчальних закладів у міському і приміському пасажирському транспорті та міжміському автомобільному й залізничному транспорті території України» - Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/6723.html>

3. Постанова Кабінету Міністрів України від 28 липня 2004 р. № 976 «Про встановлення пільгового тарифу на перевезення дітей залізничним транспортом» - Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/6723.html>

4. Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» - Режим доступу: <http://archiv.kiev1.org/page-1417.html>

5. Постанови Кабінету Міністрів України від 04.03.2002 р. №256 «Про затвердження Порядку фінансування видатків місцевих бюджетів на здійснення заходів з виконання державних програм соціального захисту населення за рахунок субвенцій з державного бюджету» - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=256-2002-%EF>

6. Постанови Кабінету Міністрів України від 29.01.2003 р. №117 «Про Єдиний автоматизований реєстр осіб, які мають право на пільги» - Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua>

7. Постанови Кабінету Міністрів України від 16.12.2009 р. №1359 «Про затвердження Порядку розрахунку обсягів компенсаційних виплат за пільгові перевезення залізничним транспортом окремих категорій громадян» - Режим доступу: <http://subscribe.ru/archive/law.naumonitor/200912/28092745.html>

8. Правила перевезення пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України.-К.: Наш друк, 2007 - 152с.

9. Офіційний сайт: Режим доступу : <http://www.zsavsv.ru/>

10. Яновський П.О. Сучасні тенденції ринку приміських пасажирських перевезень. / П.О. Яновський, О.М. Гудков, В.П. Гудкова.// Наука в транспортном измерении: Пасажирские перевозки: Тезисы, докл. II Междунар. научно-практической конференции. К., 2006.

11.Зеркалов Д.В.Транспорт України. Довідник. У двох книгах. Книга перша.-К.: Основа, 2002.- 416 с.

12. Г.Д.Ейтугис. Державне підприємство «Українські залізниці» та відносини с суб'єктами господарювання // Залізничний транспорт України.-2009- №2. - С. 28-30.

*Рецензент к.е.н., професор УкрДАЗТ Жердев М.Д.
Експерт редакційної колегії к.е.н., доцент УкрДАЗТ Токмакова І.В.*